

## PRIKAZI I OSVRTI

### Od munje i munjka do muštuluka

(Артур Рафаэлович Багдасаров: *Новый хорватско-русский словарь*, Воентехиниздат, Москва, 2007.)

Kako se uobičajeno smatra da je jezik dobro i sustavno popisano, opisan i propisan ako ima gramatiku i rječnik (tomu se dvojstvu ponekad dodaje i treći član – pravopis – pa ono postaje trojstvom), valja pravilno zaključiti da je hrvatski jezik normativno dokraja određen. Doista, svi nužni priručnici postoje i, unatoč različitim koncepcijama koje zagovaraju, većina se dvojbi može uz pomoć njih donekle razmrsiti. Stvari, međutim, postaju nešto kompliciranijima kada se u obzir uzme pisanje o hrvatskome jeziku na drugim svjetskim jezicima, na primjer, engleskome, njemačkome, francuskome ili ruskome. Tada je zamjetno da je produkcija kroatističkih naslova veoma malena i da pretežno ovisi o entuzijastima, zaljubljenicima u hrvatski jezik koje domicilna sredina najčešće ne može razumjeti niti logično objasniti njihovo zanimanje za hrvastinu.

Artur Rafaelović Bagdasarov u Rusiji već godinama sustavno stvara pretpostavke da se hrvatski jezik može proučavati, poučavati i razumijevati u svoj svojoj lingvističkoj ukupnosti, pišući o njemu na rusko-

me jeziku. O tome svjedoče samo neka njegova dosad objavljena djela: *Хорватско-русский словарь* (Hrvatsko-ruski rječnik, 1999., 5500 riječi), *Хорватско-русский словарь* (Hrvatsko-ruski rječnik, 2003., 20.000 riječi), *Хорватский литературный язык второй половины XX века* (Hrvatski standardni jezik druge polovine XX. stoljeća, 2004.<sup>1</sup> – povijesno-jezična studija suvremenoga razvitka hrvatskoga standardnoga jezika), *Хорватский язык* (Hrvatski jezik, 2006. – priručna gramatika hrvatskoga jezika s hrvatsko-ruskim rječnikom lingvističkih termina) te *Хорватский разговорник* (Hrvatski razgovornik, 2006. – konverzacijski priručnik). U hrvatskoj je leksikografiji, govorimo li o novim hrvatsko-ruskim rječnicima, golem posao učinio Matija Dautović, objavivši 2002. godine, nakon 25 godina pisanja, kapitalni dvo-sveščani *Хорватско-русский словарь* s oko 100.000 natuknica.<sup>2</sup>

Kako je, dakle, Bagdasarov 1999. godine objavio prvi mali dvojezičnik, rad je nastavio pregledom razvitka hrvatskoga standardnoga jezika u 20. stoljeću, a zatim je napisao hrvatsku gramatiku i konverzacijski priručnik. Stoga je jasno kako je najnovijim dje-

<sup>1</sup> Studiju je u *Filologiji* br. 44 (2005.) prikazala Branka Tafra, a u *Raspravama Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* br. 31 (2005.) prikazao sam je ja.

<sup>2</sup> Bagdasarovljev prikaz Dautovićeve Rječnika dostupan je u *Raspravama Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* br. 32 (2006.).

lom, koje se ovdje prikazuje, na neki način uokvirio kroatističke temeljce pisane na ruskom jeziku.

*Novi hrvatsko-ruski rječnik* izišao je 2007. godine, a obaseže 30.000 riječi, što je 10.000 više od prethodnika iz 2003. godine. U Proslavu autor inicijalno obrazlaže motivaciju i potrebu pisanja rječnika jer se “prijašnji srpsko-hrvatsko-ruski rječopis (leksikografija) odlikuje nenazočnošću registracije ili nedosljednom porabom kroatizama i posuđenica (germanizama, srbizama, osmanizama i sl.)” (str. 5). Stoga su “nagle izvanjezične i unutarjezične promjene izazvale neodgodivu potrebu za sastavljanjem prvoga hrvatsko-ruskoga rječnika, koji bi djelomice popunio rječopisnu prazninu i nepouzdanost prethodnih rječnika” (*ibid.*).

U pristupu izradi Rječnika vidljiva su dva autorova nastojanja. Prvo je nastojanje afirmirati hrvatske riječi pod svaku cijenu, čak do te mjere da se ponekad doima izrazitim puristom i pobornikom posvemašnjeg pohrvaćivanja.<sup>3</sup> No, drugo ga nastojanje odmah u tome opovrgava jer, vidljivo je, u tijelo Rječnika nastoji integritati i one leksičke razrede koji, strogo

<sup>3</sup> U Proslavu (a ne, na primjer, uvodu ili predgovoru) autor rabi i ove lekseme ili sintagme: plaz (umjesto lavina), rječopis (leksikografija), suznačni red, leksička osebjnost, rječopisna praznina, slovnični opis, slovnične odrednice, objasnidbe, istopisnice, uporabljivati...

uzevši, ne pripadaju u standardnojezični dvojezičnik. Pritom u obzir uzima autorske i općejezične novotvorenice, internacionalizme, razgovorni leksik, narječni leksik, žargonizme, vulgarizme, strukovno nazivlje, zastarjelice, oživljenice... Stoga nakon natuknice **munja** u natukničkoj nizu ravnopravno stoje **munjara**, **munjina**, **munjko**, **munjosprem**..., a nekoliko riječi ispod toga nalazi se **murjak**, zatim **muštarda**, **mušterija** pa **muštuluk**. Ponekad se, međutim, dogodi da i izvorni govornik hrvatskoga, ako poznaje ruski jezik, pokušava razumjeti hrvatsku natuknicu s pomoću ruskoga prijevodnog ekvivalenta.<sup>4</sup>

Rječnički je članak kod imenica strukturiran ovako: **grah** м фасоль ili **rukavic**||а ж перчатка. Dakle, uz imenicu stoji gramatička kategorija roda, a osnova kanonskoga oblika odvojena je dvjema okomitim crtama od nastavka. Rabi li se natuknica u kakvu drugom padežu, piše se tilda (~) i dodaje padežni nastavak (kod leksema **rukavic**||а riječ je, na primjer, o frazeološkoj upotrebi: baciti ~u фраз. бросить перчатку). Kod glagola, međutim, nema gramatičke odrednice, premda je kategorija vida, koja se uobičajeno piše uz gla-

<sup>4</sup> Osim prethodno navedenih, napominjem da se, recimo, donose natuknice **gliboder** i **jaružalo** u ruskome značenju землечерпалка, багер, dok neutralne hrvatske riječi **bager** u Rječniku nema.

gole, svojstvena i hrvatskome i ruskome jeziku. Evo primjera: **krati-ti** укорачивать; сокращать; ~ hlače укорачивать брюки; ~ vrijeme сокращать время. Osim toga, vidski parnjaci nisu međusobno povezani, što bi korisniku olakšalo snalaženje u Rječniku. Tako u rječničkom nizu stoji: **potvrditi** подтвердить, удостоверить; a zatim, nakon leksema **potvrđno**, vidski parnjak **potvrđivati** подтверждать, удостоверять. Uzmu li se u obzir “teži” parovi poput **istaknuti** ~ **isticati**, **leći** ~ **lijegati**, **probosti** ~ **probadati** ili **zasuti** ~ **zasipati**, njihovo povezivanje čini se gotovo nužnim. Kada se već govori o povezivanju natuknica, ili barem upućivanju jedne na drugu, možda bi trebalo razmotriti i status natuknica poput **listonoša** i **poštar** te **kompjutor** i **računalo** koje se s jednakim značenjima nalaze u Rječniku.<sup>5</sup>

U vezi s povratnim glagolima zamjetan je dvostruk pristup: naime, neki su navedeni kao zasebne natuknice prema nepovratnom glagolu, a neki su integrirani u istu natuknicu uporabom zagrada. Nakon glagola **taliti** плавить nalazi se glagol **taliti se** плавиться, dok je glagol **raseliti (se)** objašnjen s расселить(ся). Kod natuknice **rasrditi (se)** ponuđene su samo istovrije-

dnice **рассердиться**, **разгневаться**, **премда** u ruskome postoji i nepovratni adekvat (**рассердить**).<sup>6</sup>

Dvovidni se glagoli uglavnom valjano definiraju dvama glagolima na ruskoj strani (npr. **telefonirati** позвонить/звонить по телефону ili **parkirati** поставить/ставить на автостоянку), no gdjekad to i nije slučaj (npr. **ručati** обедать ili **užinati** полдничать).

Obrada homografa također se razlikuje od slučaja do slučaja. Tako nalazimo: **pas I** м пояс te **pas II** м собака ili **dug I** м долг te **dug II** 1. длинный 2. долгий, длительный. No, kod leksema **luk** značenje je samo лук (поврће), dok značenja лук (oružje; svod) nema. Slično je i s v. **putar** – definira se kao дорожник; дорожный мастер (dakle, cestar), a nema značenja сливочное масло (tj. maslac).

Kontekstualiziranje leksema, navođenje ustaljenih sveza i izraza te frazema u ovome je Rječniku izdašno. Recimo, kod natuknice **glav||a** nalaze se četiri kolokacije (~ **države** глава государства; ~ **obitelji** глава семьи; **izgubiti** ~ у потерять голову; **mudra** ~ светлая голова) te šest frazema obilježenih kraticom *фраз.* (**izbiti** из ~e выбить из головы; **ne ide** и ~и не идёт в голову; **ne izlazi** из ~e не выходит из головы; **od** ~e до **pete** с головы до

<sup>5</sup> Jedan sam primjer upućivanja pronašao s. v. **Advent** м *црк. см.* Дошаšće; tj. Advent se upućuje na Дошаšće, kod kojega onda stoji: **Došašće** с Адвент (uz detaljnije objašnjenje). Inače, kratice *см.* (*смотру* tj. *види*) nema u popisu kratica koje se rabe u Rječniku.

<sup>6</sup> **Ponašati (se)** pogrešno je označen kao povratni i nepovratni glagol, to je vidljivo i na ruskoj strani gdje je jedino (i pravilno) objašnjenje вести себя.

ног; oprati ~и намылить голову; по-  
peti se на ~и сесть на голову). U kon-  
kretnom je primjeru iznimno važno to  
što za jedan leksem u hrvatskome jezi-  
ku postoje dva u ruskome. Kako bi se,  
dakle, razlikovalo kada rabiti leksem  
*глава*, a kada leksem *голова* – dostat-  
no je pogledati kontekst. K tomu, da  
u tehničkome značenju *глава* nije ni  
*глава* niti *голова*, vidljivo je na početu  
semantičke obrade natuknice, što je  
za korisnika osobito vrijedna informa-  
cija (**glav**||a ж 1. голова 2. глава 3.  
тех. головка).

Slično se postupilo i kod pridje-  
va, npr. **glavn**||i, gdje su dana slje-  
deća značenja: главный, основной;  
центральный; генеральный; вер-  
ховный. Zatim se nižu primje-  
ri upotrebe: ~а битка генеральное  
сражение; ~ град столица; ~ ко-  
лодвор центральный вокзал; ~ од-  
бор центральный комитет; ~ ulaz  
главный вход; ~о pitanje основной  
вопрос. Ovakو подробна obrada ne  
ostavlja mjesta zabuni, a pokriva – ko-  
liko to veličина rječnika dopušta – go-  
tovo sve moguće kontekstualizacije.

Nakon Rječnika naveden je po-  
pis čestih kratica u hrvatskome te zem-  
ljopisna imena, što je prilično važ-  
no uzme li se u obzir da se ruska ime-  
na djelomice pišu fonetski, tj. prema  
izgovoru, a djelomice prema izvorn-  
noj grafiji – npr. hrv. Los Angeles  
~ rus. Лос-Анджелес, Rio de Jane-  
iro ~ Рио-де-Жанейро; zatim ra-  
zlike kod перцепције glasa *h* – npr.

Нааг ~ Гаага, Хаити ~ Гаити; druge  
glasovne i slovne razlike – Kuvajt ~  
Кувейт, Leipzig ~ Лейпциг, Libija ~  
Ливия, Lisabon ~ Лиссабон, Napulj  
~ Неаполь; ili sasvim različiti nazi-  
vi poput Мађарска ~ Венгрия, Nizo-  
zemska ~ Нидерланды, Нјемачка ~  
Германия. Zatim slijedi kratka gra-  
matika hrvatskoga jezika s poglavlji-  
ма о fonetici (zvukoslovlje), pravopi-  
su, morfologiji (oblikoslovlje) s ime-  
ničkim, pridjevskim i zamjeničkim  
sklonidbenim tipovima, stupnjeva-  
njem pridjeva, promjenama brojeva,  
glagolskim konjugacijama, vremen-  
ima i načinima. Od nepromjenjivih vr-  
sta riječi дан je pregled priloga, pri-  
jedloga i veznika. Zaključно se daje i  
kratak prikaz načela hrvatske sintak-  
se (skladnje).

U sintezi se može ustvrditi да  
*Новый хорватско-русский словарь*  
svakako има велику важност u двоје-  
зиčnoj hrvatsko-ruskoj leksikografiji,  
kao i то да представља квалитативни  
novum.<sup>7</sup> Naime, u njemu су ујединје-  
на два principa: принцип popisivanja i  
princip propisivanja. Може се кому  
учинити да то u relativно малом рјечни-

<sup>7</sup> Dakako, time se ne niječe да mjesta за  
usavršavanje Rječnika ipak има. Uza spomen-  
ute prednosti треба узети u obzir i potencijal-  
na sporna mjesta u leksikografskome pristupu  
te upozoriti на tehničke nedostatke i pogreške  
(на примјер, s. v. **elektronski** ж электронный  
треба обрисати граматичку одредницу за женски  
rod jer je riječ о pridjevu; s. v. **rošćić** треба пи-  
сати **rošćić**; u popisu zemljopisnih imena стоји  
**Medvedica** Медведица (гора под Загребом),  
а требало би **Medvednica** itd.).

ku stvara nered, no jedno je sigurno – onaj tko se njime zna pravilno koristiti, pronaći će mnogo mjesta na kojima će zastati i naučiti nešto novo. To se odnosi i na hrvatske i na ruske korisnike. Valja se, na kraju, nadati da će Artur Rafaëlovič Bagdasarov nastaviti svoj predani kroatistički rad u svim područjima, pa tako i u leksikografiji, kako bi sljedeće izdanje njegova dvojezičnika bilo na još veću korist prevoditeljima, znanstvenim radnicima, studentima slavistike, turistima, poslovnim ljudima – riječju: svima kojima je autor Rječnik namijenio. Hrvatska jezikoslovna zajednica u tim bi mu nastojanjima morala, pak, dati snažniju potporu.

*Kristian Lewis*